

УДК 330.145

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

OPTIMIZATION OF THE STRUCTURE OF CURRENT ASSETS

Дехтяр Н.А.

доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Сумський державний університет

Дейнека О.В.

доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Сумський державний університет

Голик Д.В.

магістрант,
Сумський державний університет

У статті узагальнено теоретичні аспекти щодо визначення сутності поняття «оптимізація оборотних активів підприємства» та обґрунтовано основні принципи оптимізації складу та структури оборотних активів. На прикладі ПрАТ «Технологія» здійснено оптимізацію оборотних активів, а також обґрунтовано систему заходів щодо зменшення обсягу дебіторської заборгованості.

Ключові слова: оборотні активи, принципи оптимізації оборотних активів, оптимізація оборотних активів, ліквідність активів.

В статье обобщены теоретические аспекты касательно определения сути понятия «оптимизация оборотных активов предприятия» и обоснованы основные принципы оптимизации состава и структуры оборотных активов. На примере АО «Технология» совершена оптимизация оборотных активов, а также обоснована система предложений для уменьшения объема дебиторской задолженности.

Ключевые слова: оборотные активы, принципы оптимизации оборотных активов, оптимизация оборотных активов, ликвидность активов.

The article summarizes the theoretical aspects of determining the essence of the concept of "optimization of current assets of the enterprise" and substantiates the basic principles of optimizing the composition and structure of current assets. The example of JSC "Technology" made optimization of current assets, as well as justified the system of proposals to reduce the amount of accounts receivable.

Keywords: current assets, principles of optimization of current assets, optimization of current assets, liquidity of assets.

Постановка проблеми. На сучасному етапі управління оборотними активами має велике значення для підприємств, що функціонують в умовах нестабільного ринкового середовища. Дієве та ефективне управління цією частиною майна суб'єктів господарювання є невід'ємною умовою забезпечення належного рівня платоспроможності, кредитоспроможності, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Проблеми, що супроводжують реалізацію процесу управління оборотними активами, належать до найбільш актуальних для більшості вітчизняних підприємств, необхідним складником успішного функціонування яких є оптимізація їх складу та структури для забезпечення безперервності виробництва, ритмічності реалізації продукції та отримання максимального прибутку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми управління оборотними активами підприємства, оптимізації їх складу та структури досліджувалися вітчизняними та зарубіжними фахівцями, такими як О.Г. Кірдіна, В.А. Гросул, А.М. Поддєрьогін, В.П. Мартиненко, В.В. Шепелєвич, Ю.Ю. Швець та ін. Незважаючи на досить ґрунтовні дослідження в цій сфері, питання управління оборотними активами в частині оптимізації їх складу та структури потребують постійного моніторингу та адаптації до вимог мінливого внутрішнього та зовнішнього середовища.

Метою статті є узагальнення підходів до оптимізації оборотних активів та обґрунтування методичного інструментарію до встановлення оптимального обсягу та раціональної структури оборотних активів ПрАТ «Технологія».

Вклад основного матеріалу дослідження. Дослідження сучасних науково-методичних підходів до забезпечення оптимального складу та структури оборотних активів підприємства дало змогу виокремити такі три основні напрями, як:

– досягнення оптимального складу та структури оборотних активів на основі їх нормування (А.М. Поддєрьогін, Н.О. Власова, О.Г. Кірдіна);

– оптимізація оборотних активів як складника структури капіталу – через наявний розмір чистого оборотного капіталу (Ф.В. Горбонос, В.В. Кулішов);

– реалізація оптимізаційного процесу з урахуванням встановлених цільових оптимізаційних критеріїв та вимог (І.А. Бланк, І.Т. Балабанов).

Оптимізація оборотних активів передбачає сукупність прийомів та методів формування елементів оборотних активів, необхідних для досягнення планових показників та дотримання вимог розрахунково-платіжної дисципліни з метою максимізації доходності та прибутковості [1, с. 203].

При цьому реалізація цього процесу, на нашу думку, має ґрунтуватися на загальнови-

наних принципах оптимізації оборотних активів [4, с. 96], таких як створення мінімального обсягу оборотних активів, що забезпечує безперервність виробництва й обігу; забезпечення структури оборотних активів, прийнятної з позиції ефективності господарської діяльності; раціональне розміщення оборотних активів з метою мінімізації ризиків; формування та поповнення оборотних активів без ризику втрати платоспроможності та фінансової стійкості; узгодженість зі стратегічними цілями та тактичними завданнями розвитку підприємства.

Традиційно в економічній літературі для процесу оптимізації складу та структури оборотних активів застосовуються такі методи, як метод техніко-економічних розрахунків; економіко-статистичні методи, евристичні методи або експертних оцінок, економіко-математичні методи.

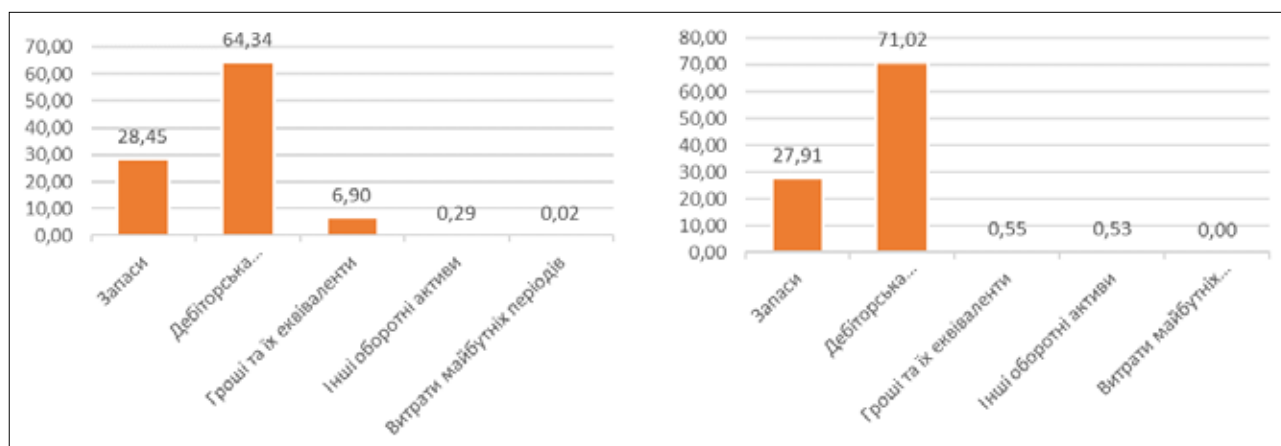
Слід зазначити, що оптимізація структури оборотних активів насамперед передбачає визначення мінімального обсягу оборотних активів та ефективне співвідношення їх складників, яке б забезпечило досягнення належного рівня ліквідності та платоспроможності підприємства [6, с. 226].

Реалізацію оптимізаційного процесу щодо

Таблиця 1

Склад оборотних активів ПрАТ «Технологія» за період 2012–2016 рр., тис. грн.

Показник	Рік					Відхилення до 2012 р., +/-
	2012	2013	2014	2015	2016	
Виробничі запаси	17 809	23 002	34 108	58 186	60 906	43 097
Незавершене виробництво	6738	9295	14486	24052	34238	27500
Готова продукція	3815	5067	11156	16830	23955	20140
Товари	850	2161	108	82	279	-571
Дебіторська заборгованість	66055	80262	122056	218403	303769	237714
Гроші та їх еквіваленти	7089	5075	4402	11433	2341	-4748
Інші оборотні активи	293	120	248	261	2265	1972
Витрати майбутніх періодів	23	7	15	30	0	-23
Всього	102 672	124 989	186 579	329 277	427 753	325 081

а) 2012 рік

б) 2016 рік

Рис. 1. Структура оборотних активів ПрАТ «Технологія» за 2012 р. та 2016 р.

складу та структури оборотних активів розглянемо за результатами фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Технологія», яке здійснює виробництво легких металевих пакувань.

На початковому етапі здійснюється аналіз динаміки фактичного складу та структури оборотних активів досліджуваного підприємства (табл. 1, рис. 1).

Як свідчать наведені в табл. 1 дані, протягом усього досліджуваного періоду відбувалося постійне зростання загальної вартості оборотних активів підприємства. Так, порівняно з 2012 р. сума оборотних активів зросла на 325 081 тис. грн. і на кінець 2016 р. становила 427 753 тис. грн. У складі оборотних активів найбільший обсяг припадає на виробничі запаси, які у зв'язку зі зростанням виробничої програми протягом аналізованого періоду збільшилися на 43 097 тис. грн. і у 2016 р. становили 60 906 тис. грн. Відзначимо, що такі тенденції зумовлені досить високою трудомісткістю, складністю виробничих процесів, характерних для цього виду діяльності. Звертає на себе увагу і зростання протягом 2012–2016 рр. обсягів незавершеного виробництва на 408%, обсяг яких за результатами 2016 р. становив 34 238 тис. грн. Також спостерігається і суттєве зростання обсягів дебіторської заборгованості, що зумовлене збільшенням обсягів реалізації з відстрочкою платежу. І як наслідок, спостерігається зростання обсягу готової продукції, який в 2016 р. становив 23 955 тис. грн., що на 20 140 тис. грн. більше порівняно з показником 2012 р. Зазначимо, що для підприємств, які виробляють продукцію, характерною ознакою є домінування у загальній структурі оборотних активів таких складників, як товарна дебіторська заборгованість, запаси та незавершене виробництво.

Структура оборотних активів досліджуваного підприємства подана на рис. 1.

Як видно з представлених діаграм, структура оборотних активів також є типовою для підприємств цього профілю. На кінець 2016 р. найбільшу питому вагу в структурі оборотних активів займала дебіторська заборгованість – 71%, що на 7% більше, ніж у 2012 р., що є наслідком прояву особливостей відносин з іноземними партнерами, яким надається тривала відстрочка платежу через значний рівень довіри, який склався завдяки багаторічній співпраці. Виробничі запаси посідають друге місце в структурі оборотних активів, проте їх частка на кінець досліджуваного періоду скоротилася і становила 14%, що на 3% менше, ніж у 2012 році.

Одним із основних критеріїв ефективного управління оборотними активами підприємства є встановлення відповідності їх складових елементів забезпеченню платоспроможності підприємства, що може бути здійснено на основі розрахунку групи показників ліквідності (табл. 3).

Аналізуючи дані, представлені в таблиці 3, можна дійти висновку, що склад та структура оборотних активів ПрАТ «ТЕХНОЛОГІЯ» не є оптимальними, оскільки представлені значення показників ліквідності перевищують нормативні вимоги. Тобто, як свідчить зростаюча динаміка коефіцієнта покриття, у підприємства сформовано понаднормативні запаси, які не використовуються у виробничому процесі. Значення показника швидкої ліквідності вказують на те, що значні обсяги фінансових ресурсів відволікаються у дебіторську заборгованість, що є досить ризиковим з позиції забезпечення платоспроможності досліджуваного підприємства. Водночас, як свідчать результати розрахунку коефіцієнта абсолютної ліквідності, товариство

Таблиця 3

Оцінка оптимальності складу та структури оборотних активів ПрАТ «Технологія» за період 2012–2016 рр.

Показник	Рік					Відхилення 2016 р. до 2012 р., +/-
	2012	2013	2014	2015	2016	
Коефіцієнт покриття	3,05	2,15	1,97	3,20	3,21	0,17
Коефіцієнт швидкої ліквідності	2,18	1,47	1,34	2,24	2,32	0,14
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,21	0,09	0,05	0,11	0,02	-0,19

Таблиця 4

Формування структури оборотних активів для різних нормативних значень коефіцієнта покриття

Показник	Значення коефіцієнта покриття (K _p)			
	3,21 (факт)	1,5	2,0	2,5
Частка запасів у структурі оборотних активів, %	27,91	54	65	72
Частка дебіторської заборгованості у структурі оборотних активів, %	71,02	33	25	20
Частка високоліквідних активів у структурі оборотних активів, %	1,08	13	10	8

**Вихідні дані для вибору та обґрунтування оптимальної структури оборотних активів
ПрАТ «Технологія»**

Показник	Значення коефіцієнта покриття (K_n)			
	$K_n + 3,21$ 2016 рік	$K_n = 1,5$	$K_n = 2$	$K_n = 2,5$
Сума оборотних активів, всього тис. грн. в т.ч.	427 753	199 734	266 312	332 890
Запаси, тис. грн.	119 378	107 856,36	173 102,80	239 680,80
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	303 769	65 912,22	66 578	66 578
Гроші та поточні фінансові інвестиції, тис. грн.	4606	25 965,42	26 631,20	26 631,20
Коефіцієнт швидкої ліквідності	2,32	0,69	0,70	0,70
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,03	0,20	0,20	0,20

не має достатньо грошей для погашення своїх фінансових зобов'язань термінового характеру.

Таким чином, організація оборотних активів ПрАТ «Технологія» потребує удосконалення в частині їх оптимізації. Реалізація цього процесу, як уже зазначалося, насамперед має бути спрямована на формування такого співвідношення складників оборотних активів, за якого підприємство здатне було б виконати як виробничу програму, так і фінансові зобов'язання. Для здійснення оптимізації оборотних активів досліджуваного підприємства було використано методичний підхід, розроблений авторами В.А. Гросул та О.М. Филипенко [3, с. 175]. В оптимізаційну модель як обмежуючі параметри було включено нормативні значення показників ліквідності, і на основі відповідних перетворень отримуємо декілька варіантів структури оборотних активів за різного діапазону нормативних значень загального показника ліквідності (табл. 4).

Таким чином як свідчать наведені варіанти структури оборотних активів, фактична структура оборотних активів значно відрізняється від отриманих у результаті оптимізації варіантів. З метою вибору з представлених варіантів структури оборотних активів оптимального для ПрАТ «Технологія» було проведено обчислення вартісних показників у розрізі статей оборотних активів та визначено значення показників ліквідності за кожної варіації їх частки в загальній структурі оборотних активів (табл. 5).

Отримані результати оптимізації оборотних активів засвідчують, що забезпечення цільових вимог досягається за трьох значень показників покриття, тобто значення показників ліквідності забезпечують досягнення належного рівня платоспроможності досліджуваного підприємства. Проте, на нашу думку, під час вибору ефективного варіанту насамперед слід враховувати потреби підприємства в оборотних активах та реальні можливості підприємства щодо досягнення встановлених параметрів. Так, склад та структура оборотних активів за значення коефіцієнта покриття 1,5 не дає можливості бути

реалізованою, оскільки передбачає значне скорочення обсягу оборотних активів підприємства як загалом, так і в розрізі елементів. За умови реалізації варіанту, який відповідає коефіцієнту покриття на рівні 2,5, необхідно наращувати запаси до 239 680,80 тис. грн., що на 120 302,8 тис. грн. перевищує їх фактичне значення, і це не відповідатиме потребам підприємства. Вважаємо, що на сучасному етапі функціонування ПрАТ «Технологія» найбільш реалістичним є варіант, який відповідає значенню коефіцієнта покриття на рівні 2: підприємство виконуватиме всі вимоги щодо досягнення платоспроможності і матиме реальні можливості щодо зміни вартості відповідних статей. Окрім того, скорочення оборотних активів можливе в основному за рахунок зменшення розміру дебіторської заборгованості. Мінімізація обсягу дебіторської заборгованості передбачає побудову ефективної системи контролю за управлінням та своєчасною оплатою дебіторської заборгованості. Залежно від ступеня вагомості покупців для підприємства необхідно створити додаткову систему знижок у разі своєчасної оплати реалізованої продукції; запровадити систему часткової та повної передплати за поставки продукції новим покупцям та здійснювати постійний моніторинг рівня їх платоспроможності на підставі публічної фінансової звітності; у співпраці з іноземними партнерами активно застосовувати акредитивну форму розрахунків.

Висновки. Таким чином, управління оборотним активами передбачає визначення оптимального розміру та співвідношення складників оборотних активів з метою забезпечення потреб поточної діяльності та виконання фінансових зобов'язань. Запровадження оптимізаційної моделі оборотних активів дасть змогу ПрАТ «Технологія» визначити мінімально допустиму величину оборотних активів та досягти належного рівня платоспроможності. Запропоновані напрями мінімізації дебіторської заборгованості забезпечать зниження ризиків та зменшення суми фінансових ресурсів, що інвестуються в дебіторську заборгованість за комерційним кредитом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Власова Н.О. Принципи та основні етапи оптимізації в системі управління оборотними активами на підприємствах роздрібною торгівлі // Н.О. Власова, Н.М. Смольнякова, О.В. Михайлова // Бізнесінформ. № 6, 2013. С. 202–208.
2. Горбонос Ф.В. Економіка підприємств : навчальний посібник / Ф.В. Горбонос, Г.В. Черевно, Н.Ф. Павленчик, А.О. Павленчик ; Мін-во освіти і науки України. К. : Знання, 2010. 463 с.
3. Гросул В.А. Оптимізація структури оборотних активів підприємства / В.А. Гросул, О.М. Филипенко // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2011, №2. С. 172–179.
4. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика : навч. посібник / В. В. Кулішов. К.: Ніка-Центр, 2002. 216 с.
5. Кірдіна О.Г. Управління оборотними активами підприємств / О.Г. Кірдіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. № 43, 2013. С. 133–137.
6. Мартиненко В.П. Прогресивні підходи до управління оборотними активами промислових підприємств / В.П. Мартиненко, Н.В. Легеза // Сучасні проблеми економіки і підприємництва. № 18, 2016. С. 225–229.
7. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін. К.: КНЕУ, 2001. 368 с.
8. Швець Ю.О. Управління оборотними активами підприємств / О.Ю. Швець, А.В. Скворцова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 13, 2015. С. 127–130.
9. Шепелевич В.В. Проблеми в управлінні оборотними активами та шляхи їх подолання / В.В. Шепелевич // Агросвіт. № 14, 2014. С. 73–80.